

А. М. Кадацька, к.е.н., доцент, Сумський національний аграрний університет

Проаналізовано категорію «власний капітал», розглянуто складові власного капіталу. Досліджено структуру власного капіталу підприємств.

Ключові слова: капітал, власний капітал, статутний капітал, зареєстрований капітал, додатковий капітал, вилучений капітал

Постановка проблеми у загальному вигляді. Основою ринкової економіки є відносини власності, які в системі бухгалтерського обліку виражені категорією «власний капітал». Підприємство, що відокремлено від інших здійснює господарську діяльність, повинно володіти капіталом. Структура і динаміка власного капіталу є найсуттєвішим показником, що визначає фінансовий стан підприємства. В той же час основним джерелом, де акумулюється та систематизується необхідна інформація, є бухгалтерський облік. Він відображає процес формування власності, обсяг прав власників, розподіл результатів їх діяльності, тобто інформацію про формування та використання власного капіталу як фінансової основи діяльності підприємств.

Великий спектр організаційно-правових форм підприємств, де спостерігаються відмінності у відносинах власності, регулюванні майнових питань, зумовлює особливості обліку власного капіталу та відображення цієї інформації у фінансовій звітності. Розкриття цих особливостей та методичне забезпечення обліку власного капіталу в підприємствах сприятиме підвищенню повноти та достовірності інформації про їх фінансово-майновий стан у фінансовій звітності, що дозволить користувачам звітності приймати обґрунтовані та виважені управлінські рішення. Тому на сучасному етапі діяльності підприємств виняткове значення мають вдосконалення методики обліку формування відносин власності та власного капіталу. Все вище перелічене обумовлює актуальність даної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліку й аналізу формування та змін власного капіталу завжди були в центрі уваги економістів. Ці проблеми досліджуються в працях провідних іноземних та вітчизняних вчених-економістів. Серед науковців немає єдності щодо визначення поняття «власний капітал». В Національному положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» надається визначення: власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань.[10] Вказане тлумачення власного капіталу є найпоширенішим і його дотримуються А.Н. Азріліан [3], Ф.Ф. Бутинець [4], Л.А. Бернстайн [2], Р.Л. Хом'як, В.М. Пархоменко, М.С. Пушкар, О.В. Соловйова, Е.С. Хендріксен, М.Т. Білуха, Ф.Ф. Голов, М.С. Палій, В.В. Сопко та інші автори. Проте у працях цих

учених не склалося єдиної думки щодо природи поняття «власний капітал», особливо – у обліковому аспекті.

Дослідженнями проблем обліку та аналізу формування і змін власного капіталу займалися такі вітчизняні і зарубіжні вчені та науковці, як: Ф. Ф. Бутинець, С. Ф. Голов, О. О. Канцуров, Г. Г. Кірейцев, В. В. Ковальов, М. І. Кутер, Г. В. Нащкерська, В. Д. Новодворський, В. Ф. Палій, О. І. Пилипенко, І. Р. Поліщук, М. С. Пушкар, Я. В. Соколов, В. В. Сопко, В. Г. Швець та ін.

У розробку теоретичних і методичних проблем відносин власності зокрема трансформації власності та реструктуризації колективних сільськогосподарських підприємств значний внесок зробили українські вчені-економісти В.Я.Амбросов, М.Я.Дем'яненко, С.І.Дем'яненко, М.Й.Малік, О.М.Онищенко, В.В.Юрчишин.

Формування цілей статті. Метою даної статті є узагальнення теоретичних засад визнання власного капіталу підприємства а також, конкретизація економічної категорії «власний капітал» до реалій та перспектив реформування обліку в аграрних підприємствах різних організаційно-правових форм господарювання.

Виклад основного матеріалу. Поняття капітал асоціюється з поняттям «власність». Джерелами формування активів підприємства є власні засоби (власний капітал), позичені кошти (позичений капітал). Гарантією захищеності прав власників підприємства виступає власний капітал, зокрема зареєстрована його частина – статутний капітал. В Національному положенні (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», власний капітал визначається як частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. [10]

У зв'язку з таким визначенням власного капіталу можна стверджувати, що в момент створення підприємства його власний (стартовий) капітал втілюється в активах, інвестованих засновниками і оцінюється за вартістю майна підприємства.

Тому на стартовому етапі основна облікова модель набуває вигляду $A=K$. Саме так трактується початковий статутний капітал – зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства.

У процесі господарської діяльності у підприємства виникають зобов'язань перед юридични-

ми і фізичними особами. Боргові зобов'язання перед кредиторами підприємства задовольняються за рахунок його активів. З урахуванням залучених коштів власний капітал (тобто капітал, який належить власникам підприємств визначається як різниця між вартістю його майна і зобов'язаннями: $K = A - Z$; де: K – капітал; A – активи; Z – зобов'язання. Водночас власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства, один з найістотніших і найважливіших показників.

Власний капітал відображається в балансі одночасно з відображенням активів або зобов'язань, які призводять до його зміни. Слід відзначити, що сума власного капіталу – це абстрактна вартість майна яка не відображає поточну вартість прав власників підприємства. На величину власного капіталу суттєво впливають складові облікової політики підприємства, що стосуються обраних принципів, методів і процедур для визначення та оцінки елементів та статей балансу, зокрема, його активів і зобов'язань.

Власний капітал є одним із найважливіших показників, що використовуються при оцінці фінансового стану підприємства. Він виконує такі функції:

- довгострокового фінансування – перебуває у розпорядженні підприємства необмежено довго;

- самостійності і влади – розмір власного капіталу визначає ступінь незалежності та впливу його власників;

- фінансування ризику – власний капітал використовується для фінансування ризикованих інвестицій, на що можуть не погодитись кредитори;

- розподілу доходів і активів – частки окремих власників у капіталі є основою при розподілі фінансового результату та майна у разі ліквідації підприємства;

- відповідальності і захисту прав кредиторів – забезпечення вимог кредиторів фактично наявним у підприємства капіталом засновників.[6]

Джерелами утворення власного капіталу є:

- внески власників підприємства у вигляді грошових коштів та інших активів;

- накопичення суми нерозподіленого прибутку, що залишається на підприємстві;

- внаслідок конвертування зобов'язань, а також збільшення вартості активів, не пов'язаного із зростанням заборгованості перед кредиторами (дооцінка необоротних активів);

- одержання активів у формі дарчого капіталу.

За формою власний капітал поділяється на:

- інвестований (вкладений або сплачений) капітал;

- дарчий капітал;

- нерозподілений прибуток.

Інвестований капітал – це сума простих та

привілейованих акцій за їх номінальною вартістю, а також додатково вкладений капітал. Дарчий капітал – додатковий капітал, отриманий підприємством від інших осіб у вигляді безоплатно одержаних активів.

Нерозподілений прибуток – це частина прибутку, отриманого внаслідок ефективної діяльності підприємства, що була не розподілена між акціонерами, а знову інвестована у підприємство.

За рівнем відповідальності власний капітал поділяється на:

- статутний капітал, – сума якого визначається в установчих документах і підлягає обов'язковій реєстрації у Державному реєстрі господарюючих одиниць;

- додатковий капітал (нереєстрований) – це додатково вкладений капітал, дарчий капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток.

Статутний (реєстрований) і додатковий (нереєстрований) капітал виконують різні функції. Так, статутний капітал – це первинне джерело інвестування і формування майна підприємства. На відміну від додаткового капіталу, він забезпечує регулювання відносин власності й управління підприємством, його розмір не може бути меншим від встановленої законодавством суми.

Отже, власний капітал дорівнює: $V_k = (B+D) - (A+Z)$ де: V_k – власний капітал; B – внески власників; D – доходи; A – вилучений капітал; Z – витрати.

Відповідно до змін внесених Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій назва рахунку 40 матиме таку редакцію: «Зареєстрований (пайовий) капітал». Зареєстрований капітал – це капітал сума якого визначається в установчих документах і підлягає обов'язковій реєстрації у державному реєстрі господарюючих одиниць. Рахунок 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» призначено для обліку та узагальнення інформації про стан і рух статутного й іншого зареєстрованого капіталу, пайового капіталу підприємства відповідно до законодавства і установчих документів, а також внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу.

За кредитом рахунку 40 «Зареєстрований (пайовий) капітал» відображається збільшення зареєстрованого і пайового капіталу, а також надходження внесків до оголошеного, але ще не зареєстрованого статутного капіталу, за дебетом – його зменшення (вилучення). Рахунок 40 "Зареєстрований (пайовий) капітал" має такі субрахунки:

401 «Статутний капітал»

402 «Пайовий капітал»

403 «Інший зареєстрований капітал»

404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу»

На субрахунку 401 «Статутний капітал» відображається статутний капітал господарських товариств, державних і комунальних підприємств.

На субрахунку 402 "Пайовий капітал" відображається і узагальнюється інформація про суми пайових внесків членів споживчого товариства, колективного сільськогосподарського підприємства, житлово-будівельного кооперативу, кредитної спілки та інших підприємств, що передбачені установчими документами. Пайовий капітал – це сукупність коштів фізичних і юридичних осіб, добровільно розміщених у товаристві для провадження його господарсько-фінансової діяльності. Колективні сільськогосподарські підприємства (КСП) на субрахунку 402 «Пайовий капітал» обліковують частину вартості майна, яка була розпайована між його членами, частину вартості майна, яка не була розпайована між його членами, а також зростання (зменшення) вартості майна протягом діяльності підприємства.

На субрахунку 403 «Інший зареєстрований капітал» відображається зареєстрований капітал інших підприємств, зокрема приватних підприємств, формування якого передбачено в установчих документах.

На субрахунку 404 «Внески до незареєстрованого статутного капіталу» відображаються внески, які надходять для формування статутного капіталу, зокрема акціонерного товариства, після його оголошення і до реєстрації відповідних змін до установчих документів.

Також змін зазнав рахунок 41, який тепер має таку редакцію: «Капітал у дооцінках».

Рахунок 41 «Капітал у дооцінках» призначено для обліку і узагальнення інформації про дооцінки (уцінки) необоротних активів і фінансових інструментів, які відповідно до національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку відображаються у складі власного капіталу і розкриваються у звіті про фінансові результати (звіті про сукупний дохід). Залишок на цьому рахунку зменшується у разі уцінки та вибуття зазначених активів, зменшення їх корисності тощо.

Рахунок 41 "Капітал у дооцінках" має такі субрахунки:

411 «Дооцінка (уцінка) основних засобів»

412 «Дооцінка (уцінка) нематеріальних активів»

413 «Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів»

414 «Інший капітал у дооцінках»

Додатковий капітал (не реєстрований) – це додатково вкладений капітал, резервний капітал та нерозподілений прибуток.Dodatkovий капітал можна використовувати на покриття балансових збитків (за умови, що для цього використані всі інші джерела); на збільшення статутного капіталу; на покриття різниці між фактичною собівартістю вилученого капіталу, який анулюють, та його номіналом.

Функції статутного і додаткового капіталів різні. Статутний капітал – це первісне джерело інвестування і формування майна підприємства. На відміну від Додаткового капіталу Статутний капітал забезпечує регулювання відносин власності та управління підприємством, його розмір не може бути меншим за встановлену законодавством суму. Статутний капітал – це зафіксована в установчих документах загальна вартість активів, які є внеском власників (учасників) до капіталу підприємства. [1]

Резервний капітал – це так назване запасне фінансове джерело, що створюється як гарантія безперебійної роботи підприємства і дотримання інтересів третіх осіб. Наявність такого фінансового джерела додає останнім впевненість у погашенні підприємством своїх зобов'язань. Чим більше резервний капітал, тим більша сума збитків може бути компенсована і тим більшу можливість маневру одержує керівництво підприємства при подоланні збитків. Утворення резервного капіталу може носити обов'язковий і добровільний характер. У першому випадку він створюється відповідно до законодавства України, а в другому – відповідно до порядку, встановленому в установчих документах підприємства, чи з його обліковою політикою. Резервний капітал створюється для покриття збитків підприємства, а також для збільшення статутного капіталу, погашення заборгованості у разі ліквідації товариства тощо. Інформація про величину резервного капіталу в балансі підприємства має надзвичайне значення для зовнішніх користувачів бухгалтерської звітності, що розглядають резервний капітал, як запас фінансової міцності підприємства. Недостатня величина резервного капіталу свідчить або про недостатність прибутку, або про використання резервного капіталу на покриття збитків.

Резервний капітал призначений для покриття непередбачених витрат, збитків на сплату боргів підприємства в разі припинення його діяльності. Залишки невикористаних коштів резервного капіталу переносяться на наступний звітний період. [9]

Нерозподілений прибуток – це залишок одержаного підприємством прибутку, не витраченого за відповідними напрямками на дату складання звіту

Нерозподілений прибуток включається до власного капіталу підприємства, тим самим збільшуючи його. Непокриті збитки зменшують власний капітал.

Неоплачений капітал – це сума заборгованості власників (акціонерів, учасників) господарських товариств будь-якого типу за внесками до статутного капіталу. Ця сума вираховується при визначенні підсумку власного капіталу; її динаміка характеризує покриття статутного капіталу підприємства реальними фінансовими ресурсами, які надійшли від власників. Вилучений капітал

– це елемент власного капіталу, який наявний у разі зменшення господарськими товариствами своїх статутних капіталів і є собівартістю акцій власної емісії або часток, викуплених товариством у його учасників. Сума вилученого капіталу підлягає вирахуванню під час визначення підсумку власного капіталу. [8]

Висновки. Отже, власний капітал – це сукупність власних фінансових ресурсів підприємства, відображена в першому розділі пасиву бухгалтерського балансу. Власні фінансові ресурси

для кожного підприємства є тієї життєво потрібною частиною, без якої неможлива ні робота, ні подальше існування підприємства.

Процеси, що пов'язані з вдосконаленням системи управління капіталом підприємства, зокрема його формування та використання, набувають особливого значення, оскільки створення та розвиток необхідної фінансової ресурсної бази є важливою умовою сталого економічного зростання.

Список використаної літератури:

1. "ЗІК" щотижневий науковий вісник. – К. : Вид-во "Логос". – 2009. – № 3(269). – С. 15–20.
2. Бернштейн Л. А. Анализ финансовой отчетности: теория, практика и интерпретация: пер. сангл. / Научн. ред. перевода чл.-корр. РАН И. И. Елисеев. Гл. редактор серии проф. Я. В. Соколов / Л. А. Бернштейн. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 624 с.)
3. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азриляна. – М. : Институт новой экономики, 1998. – 864 с.
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року №996–XIV із змінами та доповненнями: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>
5. Канурна З. Ф., Н. М. Малюга, Л. В. Чижевська / за ред. проф. Ф. Ф. Бутинця. – Житомир : ПП "Рута", 2005. – 480 с.
6. Леончикова В.А. «Економічна сутність власного капіталу» Вісник СНАУ Серія: Фінанси і кредит Вип.2 2005: наук–методолог. журнал СНАУ 2005. с.388–390.
7. Маркович В.М. Функціонування підприємницького капіталу // Вісник НБУ. – 2001. – № 5. – С. 7–15.
8. Морозова М.С. Формування та використання резервного капіталу акціонерного товариства. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/11_EISN_2010/Economics/64458.doc.htm
9. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>

Кадацкая А.Н. Сущность собственного капитала предприятия

Проанализировано категорию «собственный капитал», рассмотрены составляющие собственного капитала. Исследована структура собственного капитала предприятий.

Ключевые слова: капитал, собственный капитал, уставной капитал, зарегистрированный капитал, добавочный капитал, изъятый капитал

Kadatskaya A.M. Essence equitybasis group

Analysis of the category of "equity", considered equity. The structure of equity companies.

Keywords: capital, equity capital, share capital, registered capital, additional capital, removed capital

Дата надходження до редакції: 25.04.2014 р.

Рецензент: д.е.н., професор Славкова О.П.